

Rachid Benhammou

De Berbervrouw als cultureel erfgoed

Vaak denk ik terug aan wat ik vroeger van mijn ouders meekreeg aan cultuur en erfgoed. Ik koester vooral de herinneringen aan de avonden waarin mijn vader urenlang op zijn spreekstoel zat en wij braaf om hem heen zaten en gebiologeerd luisterden naar zijn verhalen. Mijn vader was een meesterverteller en het verveelde nooit wanneer hij weer begon over de avonturen van zijn grootouders, vaak in relatie tot politieke of maatschappelijke gebeurtenissen in Marokko, zoals de Spaans-Riffijnse oorlog in de jaren twintig of de onafhankelijkheidsstrijd tijdens het Franse protectoraat tussen 1912 en 1956.

Nederland telt bijna 400.000 Marokkaanse Nederlanders, van wie ongeveer 85 procent uit het noordelijke Rifgebied komt en zichzelf Riffijn, Berber of Amazigh noemt. Amazigh betekent letterlijk 'vrij mens'. De Imazighen (Berbers) zijn de oorspronkelijke bewoners van Noord-Afrika en deze cultuur is meer dan 50.000 jaar oud.

Ik vond het dan geweldig om te fantaseren over de heldendaden van mijn overgrootvader of de moed en volharding van mijn overgrootmoeder in tijden van oorlog, onderdrukking en honger. Een van die verhalen ging over de rol van vrouwen tijdens de Spaans-Riffijnse oorlog in de jaren twintig. Historische voorbeelden tonen de kracht van de Amazigh-vrouw en de waarde en respect die de vrouw eeuwenlang heeft gehad. De Amazigh hebben, in hun lange geschiedenis, verschillende koninginnen en vrijheidsstrijdsters en andere vrouwelijke historische figuren voortgebracht die belang-

rijk en beslissend waren. Zowel in het verre verleden als in de moderne geschiedenis van Noord-Afrika werd de Amazigh-vrouw als een grootheid gezien, getuige de betekenis van het woord 'Tamghath' (vrouw). Dit is afkomstig van het woord 'amghar' en dat betekent 'leider' of 'grootheid'.

Eeuwenoude liederen

Onder deze historische vrouwen is koningin Dihya een heel bekende. Zij leidde in de 7de eeuw het verzet tegen de oprukkende islamitische legers in Noord-Afrika. De Arabieren noemden haar ook wel 'Kahina' (wat tovenares of heks betekent) omdat men het niet kon vatten dat een vrouw hele legers aanvoerde. Maar voor de Berbers uit het Rifgebied was vooral Ralla Buya, (prinses Buya) een figuur die tot de verbeelding sprak. Er is niet veel over haar bekend, maar het verhaal gaat dat ze in de 8ste eeuw een koningin was in het koninkrijk Nekour in Noord-Marokko (tegenwoordig het gebied rond de kustplaats Al-Hoceima).

Ralla Buya wordt vooral geëerd in de Izran, eeuwenoude liederen, gedichten en verhalen, die van generatie op generatie worden overgedragen. Ooit gezongen door onze moeders op lange, uitgestrekte en door de zon verwarmde tarwevelden, tijdens het plukken van olijven en het rapen van amandelen. Izran gingen over (onmogelijke) liefdes, alledaagse beslommingen of personen. Maar ze dienden ook voor het overbrengen van verborgen boodschappen en maatschappijkritiek.

Tijdens de Spaans-Riffijnse oorlog was de rol van de Riffijnse vrouw groot en belangrijk. Ze nam deel aan verschillende veldslagen, maar verzorgde ook de gewonden en was een belangrijke schakel in de bevoorrading van de soldaten aan het front. Met behulp van Izran die over heldhaftige daden en overwinningen gingen, krikten de vrouwen de moraal op van de soldaten. En last but not least, de vrouwen namen sommige bestuurlijke taken over, bewerkten het land en zorgden voor de kinderen en ouderen.

Ralla Buya is nog steeds belangrijk voor de Amazigh uit het Rifgebied. In zowat elk liedje wordt de mystieke koningin bezongen. Toen ik ging werken binnen het culturele veld, vond ik het belangrijk om dit onderdeel van de Amazighcultuur onder de aandacht te brengen in Nederland. Nederlandse jongeren met Riffijnse roots weten weinig over dit duizenden jaren oude cultureel erfgoed. Ik organiseerde Amazigh-festivals, programmeerde Noord-Afrikaanse muziek of schreef er artikelen over.

Ontworteld

In de loop van de tijd is er veel invloed van buitenaf geweest in de Rif. Het ging gepaard met oorlogen, bezetting, geweld en onderdrukking, tot kolonisatie aan toe. Eerst waren er de Feniciërs, Romeinen, Vandalen en Byzantijnen, later de Arabieren en de Europese kolonistors. Hoe moeilijk de Amazigh het de bezetters ook gemaakt hebben, uiteindelijk namen ze telkens hun talen en godsdiensten over. Toen de Arabieren naar Noord-Afrika kwamen en de Amazigh zich tot de islam bekeerden, betekende dat ook het overnemen van een andere identiteit. Eeuwenoude culturele tradities verdwenen bijna uit het collectief geheugen.

Ook de slechte verhoudingen tussen de Riffijnen en het centrale gezag in Rabat, sinds de onafhankelijkheid van Marokko in 1956, leidden tot een gebrek aan kennis bij hen over het eigen erfgoed. Nadat ze zich hadden weten te onttrekken aan de Spaanse overheersers, kregen de Riffijnen het aan de stok met het Marokkaanse gezag, dat weigerde te investeren in de regio en in plaats daarvan het gebied systematisch marginaliseerde en verwaarloosde. De Riffijnen raakten hierdoor, en ook vanwege de emigratie naar Europa, als het ware ontworteld van hun erfgoed.

Berbevrouw in feestkledij uit Tafraoute, Zuid-Marokko, tussen 1940 en 1960.
©Tropenmuseum, onderdeel van het Nationaal Museum van Wereldculturen

Wat wel bewaard is gebleven zijn de Izran, vooral dankzij de vrouwen. En dat moeten we koesteren. Kennis opdoen over en het uitdragen van je culturele identiteit is de basis die ervoor zorgt dat jongeren trots zijn op wie ze zijn, waar ze vandaan komen en waar ze uiteindelijk heen willen. In dat opzicht kun je stellen dat de vrouw eigenlijk het cultureel erfgoed is van de Amazigh. Waarvoor dank. •

Rachid Benhammou is cultureel ondernemer, publicist en freelancejournalist en schreef samen met Boris van der Ham het boek *Nieuwe Vrijdenkers*